

De Heraut

voor de

Bereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE. Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 1 October 1916. N°. 2019.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 3.30 bij vooruitbetaling, voor het verder Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 4.00 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f 0.10. Abonnementen worden afgenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz.
Advertenties: van 1 tot 8 regels f 1.50, voor elk regel meer f 0.20.
Aanvragen en vermelding van Heidegaven f 0.12 per regel.

Van de Voleinding.

CCXIX.

ZESDE REEKS.

XLII.

Wanneer gij dan zult zien den
gruwel der verwoesting, waarvan
gesproken is door Daniel, den
profeet, staande in de heilige
plaats (die het leest, die merke
daarop). Matth. 24 : 15.

Thans moet nader terug gekomen op wat we in een der machtige profetieën van den Christus zelf over het verder verloop der eidgebeurtenissen vinden opgeteekend, met name in Matth. 24 : 21 en 22, en daaraan voorafgaande in Matth. 24 : 15. Slechts zijdelings zij er bovendien nog op gewezen, dat Markus en Lukas ons ten deze schier gelijklopend bericht gaven. Nemen we eerst dan den rijken tekst, gelijk we dien bij de Evangelisten voor ons vinden. In Matth. 24 ontvangen we de mededeeling, dat Jezus op een der laatste dagen die aan zijn gevangenneming voorafgingen, tegen het einde van den dag, met zijn discipelen den tempel verliet, en dat de discipelen toen, terugziende op de pracht waarmede de tempel van Herodes zich aan hun oog vertoonde, er met verwondering op staarden. Naar aanleiding hiervan nu deed Jezus hun de aangrijpende vraag, of ze er ook maar het flauwste begrip van hadden, hoe de algeheele verwoesting van deze tempelpracht voor de deur stond. «Ziet gij niet al deze dingen?» vroegde Jezus hun, en voegde er toen als in een adem bij: «Voorwaar, zeg ik u, hier zal niet één steen op den anderen gelaten worden, die niet afgebroken zal worden». Hierbij liet Jezus het voor het oogenblik, wandelde toen met zijn discipelen de stad uit, en ging met hen op den Olijfberg, waar niet Jezus begon, maar de discipelen hem de vraag deden: «Zeg ons, wanneer zullen deze dingen geschieden? en welk zal het teken zijn van uw toekomst, en van de voleinding der wereld?» Op die vraag ontvingen toen de discipelen van Jezus een antwoord, dat strekte, om hen te doen verstaan, dat het einde nog verre ligt; dat nog eer dat einde komt, o, zoo velelele gebeurtenissen moeten, en dat eerst ten slotte het einde aller dingen te komen stond. De discipelen liepen gevaar zich in hun blik op de toekomst ten eenenmale te vergissen, en reeds voor het einde aan te zien, wat nog niet anders zijn zou dan een eerste stadium in het groote proces der dingen die te komen stonden. Vandaar Jezus vermaant tot zijn jongeren: «Ziet toe, dat u niemand verleide, want er zullen er velen komen, die voorgeven dat ze de Messias zijn, en dat alzoo het jongste oordeel reeds staat in te treden. Doch al deze dingen zijn nog volstrekt het einde niet, ze zullen veeleer nog slechts een begin zijn der komende smarten». Toch, zoo voegt Jezus er aanstonds aan toe, zal reeds vooraf een groote vervolging van mijn gelovigen plaats hebben. «Ze zullen u overleveren in verdrukking en zullen u doden», en gij zult gehaat worden van alle volken om mijns naams wille».

Het zal er dan maar van afhangen, wie ten einde toe getrouw zou blijven, en dit drukt Jezus uit in het krachtige zeggen: «Wie volhardend zal ten einde toe, die en die alleen zal zalig worden». Dan echter zal de loop van het Evangelie allengs heel de wereld doorgaan. «Dit Evangelie toch, zegt Jezus, zal in de geheele wereld gepredikt worden tot een getuigenis allen volken». En dan eerst, als de prediking van het Evangelie aldus zijn loop zal volbracht hebben, dan zal het einde komen. En in verband hiertoe nu wijst Jezus terug op Daniel. Met het oog daarop toch heet 't dan in vs. 15: «Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door Daniel, den profeet, staande in de heilige plaats (die het leest, die merke daarop), dat alsdan die in Judea zijn, vlieden op de bergen». En dat «vlieden op de bergen» wordt dan in vs 21—22 nader toegelicht en aangedrongen, door een terugslag op wat Daniel in h. 12 : 1 neerschreef, en zulks wel in dezer voege: «Want alsdan zal groote verdrukking wezen, hoedanige niet geweest is van het begin der wereld tot nu toe, en ook niet zal». Een uitspraak waarop dan de nadere verklaring volgt: «En zoo die dagen niet verkort werden, geen vleesch zou behouden worden, maar om der uitverkorenen wil, zullen die dagen verkort worden». Hieruit mag natuurlijk niet afgeleid, dat de Christus de kennis van wat te komen stond, ook voor zich zelf uit Dan. 9 : 27 en 12 : 1 geput had,

maar wel volgt er uit, dat Jezus zijn discipelen op deze uitspraken wijst, en zulks wel als op uitspraken van profetisch karakter. Jezus noemt toch Daniel niet enkel als den schrijver van het boek, maar voegt er uitdrukkelijk bij, dat deze Daniel een profeet des Allerhoogsten was, en dat deswege zijn woord beslissend gezag ook voor de discipelen had.

De Evangelist Markus geeft ons van dit moment in Jezus leven en van wat Jezus toen sprak, een bijna geheel gelijklopend bericht. In Mark. 13 : 14 toch heet het: «Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan door den profeet Daniel gesproken is, staande waar het niet behoort (die het leest, die merke daarop) dat alsdan die in Judea zijn, vlieden naar de bergen». Doch al geeft de uitdrukking: «staande waar het niet behoort», hier een anderen klank, zakelijk verschil is hier toch niet aanwezig. Alleen bij Lukas (zie h. 21 : 20) vindt ge wel de zaak, maar niet het citaat. Daar toch heet het: «Maar wanneer gij zult zien dat Jeruzalem van heillegers omsingeld wordt, zoo weet alsdan, dat hare verwoesting is gekomen» en dan volgt er op: «Want deze zijn de dagen der wraak, opdat alles vervuld worde, wat geschreven is». Bij dit laatste verwijzen nu onze kanteekenen van zelf naar Daniel 9 : 26 en 27, om aan te duiden, dat ook wat Lukas schreef naar Daniel verwees, alleen met dit onderscheid, dat de naam van Daniel bij Lukas hier niet genoemd wordt. Dit niet noemen van Daniel hangt dan weer samen met de lezers die de Evangelist Lukas zich voorstelde, en die, gelijk uit Lukas 1 : 4 blijkt, met name onder de niet-Joden te vinden waren. Zakelijk is er niet 't minste verschil; ook Lukas toch geeft aan, dat Jezus bij het uitspreken van dit getuigenis zich beroepen heeft op de aloude profeten, en daar nu de woorden die Jezus citeert, niet anders dan in Daniel te vinden zijn, kan er niet de minste twijfel bestaan, of ook Lukas bedoelt, dat de Heere zich hier beriep op het profetisch getuigenis van Daniel. Uit dit driedielig getuigenis der Evangelisten nu is door alle uitleggers van geloovige zijde steeds de conclusie getrokken, dat hiertoe elk pogen der critici om het boek Daniel tot een pseudo-product van een Jood, die 3 à 4 eeuwen later leefde, te verlagen, te niet is gedaan.

Wie eenmaal goedgevind een geheel subjectief ongeoorloofd standpunt in te nemen, voelt in deze uitspraak uiteraard niet de minste klem. Men vraagt dan, welk bewijs er bestaat, dat Jezus metterdaad zoo gesproken heeft als in Matth. 24 : 15, 21 en 22 staat opgeteekend. Waarom zou de Evangelist deze uitspraak niet geheel eigenmachtig aan Jezus in den mond kunnen gelegd hebben? En gesteld al, dat Jezus metterdaad zich zoo heeft uitgesproken, welk bewijs, zoo vraagt men u dan, ligt er dan nog in voor de waarheid en geldigheid van wat ge bewijzen wilt? Jezus moge in idealen zin nog zoo hoog hebben gestaan als ge 't onderstellen wilt, toch was en bleef Jezus mensch, en als mensch kon hij niet uit zichzelf weten, wat vier, vijf eeuwen vroeger al dan niet gebeurd was. Met alle geloovige Joden, zegt men u dan, zal Jezus natuurlijk diepen eerbied voor de schriften van Daniel gekoesterd hebben. En al blijkt nu van achteren, dat in het boek van Daniel geen woord, geen letter van Daniel zelf staat, en dat 't al van hoofdstuk 1 tot en met 12 pure verzonnen is, Jezus wist dit niet, Jezus had geen critische studie gemaakt, hij ging alzoo mee met het volksgeloof in de traditie, en die traditie zag nu in de eeuw waarin Jezus leefde, zonder aarzeling of twijfel in niemand anders dan in Daniel den schrijver van dit boek, en nam voor waaraan al wat er in stond. Had Jezus in onze dagen geleefd, zoo gaat men dan voort, dan ware er geen de minste twijfel, of ook Jezus zou heel dit geschrift, als een onwaar verzinsel ter zijde hebben geworpen. Nu echter kon Jezus niet anders doen dan met de traditie, die hij vond, meegaan, en zoo sprak dan ook Jezus van Daniel als den profetischen schrijver van dit boek, maar zonder dat hieruit ook maar voor 't minste volgen kon, dat 't waar was. Jezus toch, zoo durft men dan beweren, kon zich even goed vergist hebben als Petrus of Paulus, als Matth. of Markus. Aan Jezus stonden geen andere gegevens ten dienste om achter de historische waarheid te komen, dan waarover zijn tijdgenooten te Jeruzalem of in Galilea beschikten. Daar nu zijn tijdgenooten wel dupen van de traditie zijn moesten, kon ook Jezus zich aan de onwaarheid der traditie niet onttrekken. Jezus' tijdgenooten verkeerden in dwaling en Jezus dwaalde

met hen. Maar juist daarom kan aan Jezus uitspraak toegekeerd niet 't minste beslissend gezag worden toegekend. Hoe hoog Jezus ook staan mocht, Jezus was en bleef mensch en de grenzen der menschelijke beperktheid kon ook Jezus niet overschrijden.

We gaven dit betoog, hoe stuitend het ook zij, en hoe pijnlijk het ook aandoe, in onbevonden vorm weer, en aarzelen niet te erkennen, dat de moderneren, op hun ongeoorloofd standpunt, tot geen ander betoog komen konden. Men versta wel, wat we hiertoe bedoelen. Het ongeoorloofd heeft het gezag der Heilige Schrift niet met één stoot onvergroot. Onder hen die allengs afdoelden van het voorvaderlijk geloof, bestond vooral in den aanvang verschil. De één ging zoover verder dan de ander. De ernstigste mannen onder deze twijfelaren begonnen met eerst enkel het al te sterk wonderbare op zij te zetten, en namen voorschands hetgeen dan overbleef, nog voor waar aan. Aan Jezus' geboorte uit een maagd werd aanvankelijk nauwelijks getornd. Jezus' opstanding uit de dooden werd tot zelfs in de vijftig jaren der vorige eeuw nog aan de Leidseche Universiteit verdedigd. Het volle geloof boette wel reeds veel van zijn kracht in, maar toch hield ook niet weinig nog lange jaren stand. Toch was dit uiteraard niets dan inconsequentie. Er moest hier eenmaal gekozen of gedeeld worden. Nemen men het wonder nog aan, of verwerpt men het principeel? Ziet men in Jezus nog «God geopenbaard in het vleesch», of enkel den hoogerstaanden, idealen mensch? Geloof men aan openbaring van Godswege in 't woord en in 't visioen, of acht men dit alles zelfbedrog? Hierop moet men alomte een besluite keuze gedaan worden. Men kan wel eerst met de supranatuurelen, en eerste Rationalisten, nog iets, nog veel zelfs van het bovenmenselijke in Jezus en in de Schrift vasthouden, maar dit is niets dan een quaestie van tijd. Wat men dan nog vasthoudt, neemt al af en mindert, van het eene tiental jaren op 't andere; van het geslacht dat voorafgaat, is het in mindering bij het geslacht dat daarna komt. Wat men in deze kringen een kwart eeuw geleden nog niet zou hebben durven zeggen, stoort nu reeds een iegelijk in deze kringen o zoo geheel vrijen onbelemmerd uit. We hebben er daarom niets aan, of we ons al bij deze halfheden ophouden. We hebben ook hier naar de consequentie van het uitgangspunt en naar de drijfkracht van het beginsel te vragen, en dan natuurlijk komt het er ook in het nu door ons besproken geding op neer, dat hetgeen in de Schrift voor ons ligt, ten eerste elken afdoende waarborg mist, dat hetgeen Jezus zoo gesproken hebben, ons juist en precies zoo zijn meegedeeld; dat in de tweede plaats, al kon men voor de juistheid van deze mededeeling instaan, toch elke waarborg ontbreekt, dat Jezus zich niet kan vergist hebben; en dat in de derde plaats ook bij Jezus altoos met den tijd waarin hij leefde, moet gerekend worden, overmits de traditie ook voor Jezus een gegeven was, waaraan hij zich niet kon onttrekken. We geven daarom zonder voorbehoud toe, dat wie elk wonder afwijst, in de Schrift niet anders dan menselijke product ziet, en in Jezus niets boven het menselijke aanbidt, tenslotte tot de conclusie die we aangaven, moet komen, ja, dat zoo een dergene, die tot dezen kring behoort, het nog zoo half voor de oude traditie blijft opmenen, hij een onklare geest is, die de consequentie van zijn eigen uitgangspunt niet doorziet.

Voor een iegelijk daarentegen, die met den apostel van Tarsen belijdt, «dat de Christus is het beeld des onzienlijken Gods, de eerstgeborene aller creaturen, doorwien alle dingen geschapen zijn, die in den hemel en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, die er voor alle dingen was, zoo dat alle dingen tezamen bestaan door hem, zoodat hij dan ook is het Hoofd des Lichaams, hij die 't begin is, en de eerstgeborene uit de dooden, opdat hij in alles de eerste zou zijn», — voor een iegelijk die dit met Paulus belijdt, is het aanvaarden van al zulk beweren uitgesloten. Natuurlijk wordt zonder voorbehoud toegegeven, dat Jezus zich niet in teksterfiek verdiept heeft, geen handschriften heeft vergeleken, en geen inleiding op de boeken der H. Schrift bestudeerd heeft. Maar hieruit af te leiden, dat derhalve Jezus op een lijn stond met een pas beginnend theologisch student, is een voorstelling welke den denker oenteert, die ze ook maar een oogenblik in zijn beweren op durft nemen. Onder de geloovigen werken hier twee motieven, het éne intellectueel en het ander mystiek-geestelijk, en wie tot de

Schrift eeniglijk met zijn intellectuele hulpmiddelen komt, zal ze nooit verstaan. Zoo min als iemand zonder artistiek gevoel het schoone weet te waardeeren, even onbekwaam is, om op heilig gebied mee te spreken, al wie stomp in het geestelijke is, en oog en oor mist om 't geestelijke te verstaan.

Al belijdt ge nu met de Kerk allen en allen, dat ook de menschelijke natuur in den Christus niet schijn, doch wezen was, zoodat Jezus als mensch niet over elke grens van het menschelijke kon heen-grijpen, toch spreekt 't wel vanzelf, dat wat aan onze menschelijke natuur als geestelijk vermogen is toebedeeld, in den Christus tot de hoogste, de rijkste en de rijpste ontwikkeling was gekomen. Hing 't ook hier aan de intellectuele factoren, zoodat niet uitsluitend dan toch in hoofdzaak, zoo zou hier door ons niet te vorderen zijn, daar het intellectuele bijna geheel aan het persoonlijke inzicht hangt. Nu 't daarentegen bij geheel dit vraagstuk allereerst en allermeest op de geestelijke voorhoeden, als we ons zoo mogen uitdrukken, aankomt, nu spreekt 't van zelf, dat hetgeen de geestelijke voorhoeden uit kunnen wijzen, bij Jezus tot een zoo vaste en ruime conclusie moest komen, en is gekomen, als dit bij niet één enig mensch ooit te vinden was geweest. Reeds in het gewone leven spreekt het onderscheid zoo duidelijk tussen het hogere en het lagere geestelijke standpunt. Neem humor en scherts, en ge doorziet 't aanstonds, hoe er op dit spelend terrein een laffig, minne spot kan heerschen die u weerzin inboezemt, maar hoe ook anderszins op datzelfde terrein zoo hoge, fijne geestigheid, zich kan uiten, dat ge ze den man benijdt, die ze al spelend voortbracht. En zoo nu is het op elk gebied van het leven des geestes. Niet al wat geestelijk zich aandient, staat op gelijke trap. Eer integendeel is op elk geestelijk terrein een sterk sprekend verschil der gaven heerschend, die zich duidelijk gevoelen doet. Onder de lager staande geesten geniet men in het ordinaire en soms zelfs in het lage. Op hooger terrein daarentegen en in nobeler kring heerscht een zooveel machtiger geestelike formatie, dat men er het laffe en slappe en lage als vanzelf uitbuit, en dat alleen ten volle mee kan doen, wie ook zelf van hooger geestelijken aanleg is, en dien aanleg wist te ontwikkelen. Ten slotte kwam 't dan neder op de persoonlijke hoogte vlucht die de scheppende geesten konden nemen, en zoo schitterden dan een Michael Angelo en Rembrandt, een Vondel en Goethe en Shakespeare, een Beethoven en een Handel.

Geheel dit zelfde nu gaat door op 't heilige gebied, dat van boven tot ons nederdaalt, maar toch evenzoo in het menschelijke een aansluiting vindt. Het feit dat God den mensch naar zijn beeld schiep, dringt nog in alles door. Doch ook hier is het een graadverschil, ja meer dan dit, ook het nog sterker sprekend verschil tussen het geniale in den aanleg en het ordinaire. Altoos weer hebt ge met het onderscheid in het alfabet te doen. Er zijn op elk terrein, en zoo ook op het heilige erf, enkele klinkers en vele medeklinkers, een onderscheid, dat hier vooral sterk spreekt. Dit onderscheid zou mégesproken hebben, ook al ware er geen breuke tusschen God en ons gekomen, maar nu die breuke kwam, spreekt dit verschil zelf zeer sterk met. Ge merkt 't nog gedurig om u heen. Ge vindt om en bij u broeders, die o, zoo warm geestelijk van aanleg zijn, dat er nauwelijks een heiliger toon behoeft te worden aangeslagen, of er vlamt iets op in hun oog en ze genieten mee. Bij anderen daarentegen kan dit gevoel wel werken, maar gelukt 't u slechts enkele malen het krachtig op te wekken. En dan nog weer zijn er de vele nog lager staande naturen, die nimmer wakker kunnen worden dan door een treffend sterfgeval in eigen kring of door een bange druk die hun leven komt benauwen. Wat men dan bij een epidemie die invalt, of gelijk ook onlangs bij 't opkomen van den bange oorlog waarneemt, toont u, hoe zelfs in de meest ongevoelige harten nog altoos zekere snaar aan 't trillen is te brengen. Doch neem nu op dit terrein het hoogst denkbare, en ge nadert onwillekeurig de eminentie van den Christus. Bij hem geen breuke uit den val in het Paradijs, maar een nabij God zijn in de volkomenheid, en een nabij God zich gevoelen en bevinden, waarbij nooit en nimmer stormis kon intreden, dan alleen op dat éne oogenblik aan het Kruis, toen het ging om den vloek die van ons moest afgewenteld, en het Eft, Iqma Sabachtani! over Jezus stervende lippen sloop. De inwerking van den Geest was daarom bij Jezus een bestendige. Doch in de tweede

plaats was het in Jezus een werking des Geestes, die noch verlapping noch afmatting kende, en zich steeds naar het Zenith bewoog. Daarbij kwam dan in de derde plaats, dat in Jezus het geestelijk mensch-zijn een centraal karakter droeg. Dit verschil kunt ge ook onder de geloovigen bespeuren. Ge zult een vader of moeder vinden, die persoonlijk en voor zich zelf sterk leven, maar de overige leden van het gezin meest aan zich zelf overlaten. Elders daarentegen zult ge een moeder ontdekken, die geheel haar gezin op 't hart draagt, zoodat ze minder voor zich zelf, maar meer voor haar gezin leeft, en heel haar gezin centraal in zich opneemt. Dit nu is de volkomenheid geweest van het centraal-menschelijk karakter dat in Jezus uitblonk, en nog steeds uitblinkt. Als mensch, en met ons deelgenoot van de menschelijke natuur, is Jezus niets voor zich zelf, maar als met heel zijn wezen uitstralend in het Lichaam der uitverkorenen. Het is alles in hem centraal. Hij voelt niet alleen voor zich zelf, maar doorvoelt het geestelijk zijn van heel het Lichaam, waarvan Hij 't Hoofd is. En dan in de vierde plaats kon Jezus zeggen: Eer Abram was, ben ik. Zijn duur was niet de levensduur van drie en dertig jaar, maar zijns was een terugleven, en een meeleven en een vooruit leven. Een terugleven tot in het Paradijs, een meeleven met de geloovigen in elk tijdperk, en een vooruit leven tot in de zalige vol-einding.

Hieruit nu vloeide van zelf voort, dat, zoo 't niet te ooverbiedig is, om deze uitdrukking ook van onzen Heiland te bezigen, de geestelijke voorhoeden bij Jezus volmaakt, in aard en graad waren. Het heilige in Jezus droeg een gestalte van de hoogst denkbare artistieke ontwikkeling. In hem zooals in niemand buiten hem, en nooit anders dan door hem. Hoe ter wereld wil men ons dan de valsche en onhoudbare voorstelling opdringen, dat het Boek dat Daniels naam draagt, niet anders dan verzonnen verhalen zou bevatten, geheel leugenachtig en gefantaseerd zou zijn, en dat Jezus de geestelijke gaven zou gemist hebben, om dit onwaarachtige in dit verzonnen product, onmiddellijk te voelen, gewaar te worden, te brandmerken en te vermoeden. Was het boek van Daniel metterdaad het geschrift van onware verbeelding en brutale speling met het heilige, gelijk de critici sinds Michaelis, en vooral sinds Bleek, voorgaven, zoo zou het geestelijke waarnemingsvermogen en het geestelijk belevingsvermogen bij Jezus, zoo hij dit niet ontwaarde en niet gemerkt had, op zeer laag peil, in stee van op 't hoogste peil, hebben moeten staan, en zou onze Heiland van zijn geheel eenige hoogte, ook voor wat zijn menschelijke natuur aangaat, tot een peil dalen, dat op artistiek terrein onder onze corypheen slechts verachting zou inboezemen.

Als heel het boek van Daniel verzonnen en valsch ware, en het geestelijk belevingsvermogen van Jezus had dit niet ontwaarde en niet gevoeld, zoo zou Jezus ook binnen de grenzen onzer menschelijke natuur niet meer 't Hosannah aan ons hart kunnen ontlokken.

Dr. A. K.

„Door uw veroortmoedigen”.

Ook hebt gij mij gegeven
het schild Uwe heile, en door
Uw veroortmoedigen hebt gij
mij groot gemaakt.
2 Sam. XXII : 36.

David's eerste Koningsjaren waren een periode van harten strijd, en het was de eindtrouw in dien strijd, die hem Psalm 18 ontlokte, «toen de Heere hem verlost had uit de hand van al zijn vijanden en uit de hand van Saul».

Nu kent men den toon uit Psalm 51, toen 't heette:

Ontzondig mij met hylcop, en mijn ziel,
Nu gansch melancholisch, zal rein zijn en gezegen.
Wasch mij geheel, zoo zal ik winter wezen.
Dan sneeuw die versch op 't aardrijk nederviel.

Wat was de bede om zoen, toen klemmend zelfverwijt heel zijn ziel benauwde.
Maar hier in zijn triomf is 't niet meer de bede om zoen, doch de danktoon, dat de ziel nu in zoen rusten mag.

Hier toch heet het: «Door uw veroortmoedigen hebt gij mij groot gemaakt».

Zoo althans luidt het lied in 2 Sam 22 : 36. En wel heeft men, omdat het in Psalm 18 enigzins anders staat, deze veelzeggende betuiging soms anders geduid, maar reeds de Vulgata hield onverbiddeijk aan dit veelzeggende «veroorloofden» vast. «Disciplina Tua, zoo staat daar, correct me in finem», d.w.z. «uw tucht heeft mij in 't eind gebeterd».

Vast staat hier alzoo David's nederig belijden, dat God de Heere hem door tegenspoed en

hangen nood en niet minder door teleurstelling vernederd en vermoedelijk had, en met het oog op die aangrijpende veroortmoediging betuigt hij nu zelf, dat hij juist daardoor groot is geworden, dat God hem zoo telkens nederdedrukt, veroortmoedigd en ternier geworpen had.

Nu zegt in het Hebrueuwsch lied elk vers meest tweemaal 't zelfde, doch eenigzins gewijzigd. En zoo is 't ook hier.

In het tweede versdeel zegt David, dat God hem groot gemaakt heeft door hem te veroortmoedigen, en dat nu noemt hij in 't eerste versdeel: «Gij hebt mij 't schild uws heils gegeven». Het schild Gods voor David was, dat zijn God hem neerdrukte en daardoor veroortmoedigde.

Nu gaat dit niet in ieders leven zoo toe. Het doen Gods is op niet één punt eenvormig. Zoo ook hier niet. Salomo glansde in zijn rijkswind tot zijn sterven toe, en Manasse kwam eerst kort voor zijn sterven tot bekeering.

En zoo zien ook wij 't in onze omgeving. Er zijn verlaters van Gods wet die geen eind aan hun succes beleven en in weelde wegsterven, en daarentegen zijn er vrome, Godvruchtige toebereiders, die zoo goed als nimmer in hun lange leven den dag van zonnigen voorspoed gekend hebben.

Doch al kunt ge die spijtig tegenstelling uit jels worsteling nog gedurig in uw omgeving waarnemen, toch gaat ook hierbij geen vaste regel door. Ook der vromen lot kan zoo rijkzaam in twee geheel verschillende levenslijnen uiteengaan.

Lang niet zoo klein in aantal zijn ook de vromen, die een zacht leven zich beschoren zagen, meest voorspoed genoten, en in vrede wegstierven.

Doch daartegenover staat dan, dat er altoos enkele onder de vromen zijn, die schier zonder einde gekatijnd worden, en die ten slotte blijken juist 't meest door die harde katijnding hekwaaemd te zijn, om Gods raad in hun worsteling te dienen.

Voor al bij de geloofshelden, die God de Heere op den voorgrond in de worsteling plaatste, ziet men dit. Zijn niet mannen als Petrus, Paulus, en zoo schier alle apostelen, ten slotte in geweldadigen dood ondergegaan? En getuigen niet heel de historie door Gods martelaren, hoe juist zij, die 't meest en 't langste leden, den gelukkigsten invloed van zich konden doen uitgaan?

Ook een man als David moest wel een forse, een energieke figuur zijn, die tot veel groots geroepen was, maar dan ook in veel onheil vervallen kon. En nu bleek ook bij David, hoe die twee tegenstrijdigheden alleen daardoor in dien eenen held konden verenigd zijn, dat het den Heere belieft heeft, David telkens diep te veroortmoedigen, en als met Goddelijke overmacht naar te drukken, en hoe toen juist dit dieper veroortmoedigen voor Isai's zoon 't reddende middel is geweest, om hem tot een held in den strijd zijns Gods te stellen.

Zoo iemand, dan had David een schild des heils van noodde, en dat schild des heils is voor David niet anders geweest, dan dat God hem op de knien bracht en in belijden van schuld deed verzinken.

Nu kan Davids lot en zielservaren niet door elk onzer op zich zelf worden toegepast. En was het een uwer lieven beschoren met volle teugen uit den beker der levensvreugde te mogen drinken en in de levensweide uw God totaan zijn sterven toe te dienen, dan mag daarom niemand zeggen, dat diens vroomheid maar schijn is geweest. Samuel en Josia blijven ook voor ons nog aantrekkelijke kinderen Gods.

Alleen maar, ge zult van die levensweide der vromen geen regel maken, dien ge op uw zelf en op al Gods kinderen toepast.

Geliefte het God den Heere, een vroom kind van zijn liefde een leven van voorspoed te doen genieten en hem in stille vrede te doen wegsterven, zoo past hiervoor dank.

Doch is 't anders, anders ook in uw leven, zoodat telkens leed aan leed in uwe lange leven zich aanschakelt, verleide u dit dan nimmer tot boze woeling in uw hart tegen uw God.

Dan toch blykt het, hoe God voor u den heilweg der veroortmoediging heeft uitverkoren, en hoe Hij, juist om u met te voller teugen straks uit den beker des heils te doen drinken, u aangreep, u telkens ternier wierp, u velerlei bittere levenservaring deed smaken, en u zoodoende niet slechts klein hield, maar steeds kleiner maakte, opdat straks te rijker zieleweide u deel zou kunnen zijn.

Zie 't maar om u heen, raadpleeg de historie maar, merk 't maar op in de Heilige Schrift. Zeker, er zijn altoos vromen geweest, die in stille weelde hun leven leeten, en hoersterven alsof geen bitterheid en leed voor hun vorming noodig was.

Maar vraagt ge, wie in de geloofshistorie van Christus' Kerk de mannen en de vrouwen zijn geweest, die in Gods tempel stonden als de pilaren, waar heel de bouw op rustte, wat anders leert dan hun worstelend leven, hun tobben zonder einde, hun steeds dieper neerdrukken en veroortmoedigen, en dan juist wat David hier uit eigen leven belijden komt: «Door Uw veroortmoediging, o mijn God, hebt Gij mij groot gemaakt».

Dr. A. K.

Amsterdam, 29 September 1916.

Wie zich niet de hope vleien mocht, dat de ijverige pogingen der pacificisten om door bemiddeling van de neutrale staten den oorlogsbrand in Europa te blusschen, tot een praktisch resultaat leiden zouden, zal wel bitter ontgoocheld wezen na de jongste besluiten van de Scandinavische minister-conferentie en den Zwitserschen Bondsraad, die beiden verklaarden, dat ze aan een interventie om tot vrede te komen niet dachten, dat de tijd hiervoor niet rijp was.

Teleurstellend is dit bericht zeker. Vooral in Scandinavie en in Zwitserland was de groep der pacificisten sterk en beschikte ze over mannen van invloed. In tal van adressen aan de Regeeringen der landen en zelfs in de besluiten van hooge staatscolleges werd de wensch uitgesproken, dat deze Regeeringen alleen of in bond met die van andere neutrale landen haar goede diensten zouden aanbieden aan de oorlogvoerende Mogendheden, om de vredesonderhandelingen te openen en aldus een einde te maken aan dezen gruwelijken oorlog, die al meer de krachten der volken uitput en heel Europa met den ondergang bedreigt.

Schijnbaar stond niets aan de vervulling van dien wensch in den weg. In het internationale recht is uitdrukkelijk vastgesteld, dat elke onzijdige Mogendheid te allen tijde een poging tot vredesbemiddeling mag doen tusschen twee oorlogvoerende

Mogendheden en dat geen harer dat als een onvriendelijke daad zal mogen optreden. En aanleiding om van dit wettig hun toegeweende recht gebruik te maken, was, er, zou men zeggen, voor de neutrale Staten thans meer dan ooit. Het kan voor de neutrale volkeren toch waarlijk niet onverschillig wezen, dat heel Europa in vuur en vlam staat, dat de machtigste naties van Europa elkander uitmoorden, en heel onze Christelijke cultuur en overwicht op de heidensche volkeren op het spel staat. En ook wanneer dit hooge belang niet dreeft, dan zou reeds hun eigen belang tot interventie hen moeten nopen. Want hoe langer deze oorlog voortduurt, hoe gevaarlijker en moeilijker hun eigen positie wordt. Het voortdurend onder de wapenen houden van hun legers om elke schending van hun neutraliteit af te weren, legt op deze neutrale volkeren al zwaarder en schier niet te dragen lasten. Van de zijde der oorlogvoerende Mogendheden staan ze telkens bloot aan vexatoire maatregelen, die, al zijn ze niet tegen hen, maar tegen den vijand bedoeld, in niet geringe mate hun soevereiniteit krenken, hun handel of scheepvaart belemmeren, ja zelfs den toevloed der noodzakelijkste levensmiddelen afsnijden. En daarbij staan ze nog telkens aan het gevaar bloot, tegen wil en dank in dezen rampzaligen oorlog te worden meegesleept, wanneer het belang van een der oorlogvoerende groepen dit medebrengt. Er is dan ook geen twijfel over, dat elk der neutrale Staten het oogenblik zegenen zou, wanneer de oorlogsfakkels gebluscht en de vrede in Europa weer hersteld worden zou.

Het is daarom wel diep, bedrevend, dat geen dezer neutrale Staten den moed heeft om als vredesbemiddelaar op te treden. Nog pas is een zeer interessante historische studie verschenen van Dr. Th. Scher te Bern, waarin deze verhaalt, hoe, toen de oorlog ontbrand was tusschen Engeland en Nederland, de Protestantische Cantons in Zwitserland in 1652 een gezantschap hebben gezonden naar Cromwell en de Generale Staten in Nederland (ook Zweden) om beide Mogendheden te bewegen vrede te sluiten. En het doet het hart van een Calvinist goed, wanneer hij in deze studie leest, hoe een man als Voetius — Duker heeft in zijn overigens zoo nauwkeurige biografie van Voetius dit feit niet vermeld — tot de komst van den vredesgezantschap medegewerkt heeft. Waarom, zou men kunnen vragen, zouden thans, nu nog zooveel hooger belangen op 't spel staan, niet wederom Zwitserland en Scandinavie als vredesbemiddelaars kunnen dienst doen?

Toch make men de Regeeringen der landen er geen verwijt van, dat ze weigerden aan den wensch der pacificisten te voldoen. Vooral uit de uitvoerige verklaring, die de Zwitsersche regering van haar besluit gaf, blykt wel, dat van ontzet hier geen sprake was. Alleen een machtige staat als Amerika, dat ook in den oorlog tusschen Rusland en Japan zoo gelukkig tusschenbeide kwam, zou misschien met kans op succes vredesvoorslagen kunnen doen. Maar de kleinere Staten van Europa zouden of hooghartig worden afgewezen of gevaar lopen, trots alle bepalingen van het internationale recht, den haat der oorlogvoerende Mogendheden zich op den hals te halen. Zoodanig de oorlogswoede voor geen verlangen naar vrede heeft plaats gemaakt, is van een poging tot vredesbemiddeling geen heil te wachten.

Zoo schijnt elke hoop op een spoedigen vrede te zijn afgesneden en de worsteling op de slagvelden van Europa al bloediger te zullen doorgaan, totdat een algemeene inzinking en uitputting der volkeren tot den vrede dwingen zal. Toch geve men daarom het gebod om den vrede niet op. Waar elk menschelek hulpmiddel machteloos blijkt om den oorlogsbrand te blusschen, daar stijgt te vuriger het gebod op tot Hem, die de alle machtige is, om den vrede onder de volkeren te doen wederkeren.

Onze Gereformeerde predikanten-conferentie.

De samenkomst, die onze Gereformeerde predikantenconferentie onder de leiding van Prof. Lindeboom te Utrecht hield in de derde Septemberweek, is ook ditmaal uitnemend geslaagd. Er was rijke verscheidenheid van onderwerpen en de stof was interessant. De inleiders kwamen goed beslagen ten ijs en het debat droeg een geanimeerd karakter.

Het eerste referaat, dat Prof. Honig hield, over de eenheid en pluriformiteit der Kerk, gaf, gelijk te verwachten was, tot de meeste discussie aanleiding. Uit vroegere persoonlijke was wel gebleken, dat over dit vraagstuk ook in onze kringen niet eenparig werd geoordeeld, en het was daarom goed gezien van het moderamen, dit onderwerp in de predikanten-conferentie aan de orde stellen, de argumenten over en weer konden nu in mondeling debat getoetst worden en het vraagstuk zelf daardoor tot meerdere klaarheid worden gebracht. Daar Prof. Honig alleen de stellingen publiceerde, maar geen resümé van zijn referaat gaf voor de pers, zullen we ons oordeel moeten opschorten, totdat het referaat, gelijk hij beloofd heeft, in druk verschenen is. Alleen voorloven we ons de opmerking, dat de stellingen, zoo met name de vijf eerste stellingen, en de slotstelling, niet alle rechtstreeks met het onderwerp in verband schijnen te staan, maar misschien zal het referaat zelf hierover nader licht doen opgaan. Principieel zijn we het geheel met Prof. Honig eens, dat de eenheid der Kerk in het geestelijke schuilt en dat de bestaande pluriformiteit

der Kerk blijkens de historische ontwikkeling door God den Heere gewild is en daarom als zoodanig niet is af te keuren, ook al moet erkend, dat in die ontwikkeling veel zonde zich gemengd heeft. Misschien had ter verklaring van deze pluriformiteit er ook op kunnen gewezen worden, dat het menschelek kenvermogen te beperkt is om den vollen schat der Openbaring in een enkele Kerk geheel op te nemen. Maar van nadere critiek onthouden we ons, totdat het referaat zelf gepubliceerd is. Met name zien we met belangstelling uit naar het betoog, dat Art. 28, 29 en 30 van onze Confessie de opvatting toelaten, dat de ware (zichtbare) Kerk zich gesplitst heeft in verschillende kerkelijke instituten, die in graad van zuiverheid verschillen.

Niet minder belangrijk was het tweede onderwerp, door Dr. V. Hepp ingeleid: de betekenis der analogia fidei voor de exegese. Had de dissertatie van Dr. Hepp hem reeds doen kennen als een uitstekend dogmaticus en scherpzinnig denker, dit referaat, dat door scherpe analyse uitmunt, heeft opnieuw bewezen, welk een uitnemend geleerde we in dezen jongen doctor rijk zijn. Zonder aan de betekenis der andere referaten in het minst te kort te doen, mag toch zonder aarzeling gezegd, dat dit referaat door zijn streng wetenschappelijk karakter de kroon spande. We verblijden ons dan ook, dat dit referaat, evenals dat van Prof. Honig, in druk verschenen zal. Het dringt tot nadenken en onze exegeten zullen er winst mee kunnen doen.

De overige referaten bewogen zich meer op praktisch terrein. De Kunst waarschuwde tegen de fusi-verzichingen, die ook in onze kringen zich voordoen en die op schade voor de zuiverheid van onze beginselen zouden uitloopen. Overbodig was deze waarschuwing zeker niet: want al werd de verandering van Dr. Aalders, dat «het Gereformeerde beginsel de liefde heeft van ons aller hart», niet luid applaus ontvangen, er zijn tekenen genoeg, die de vraag doen opkomen, of deze liefde bij sommige jongeren niet een zeer platonsch karakter draagt. De nood aan predikanten gaf Dr. C. Lindeboom van Amsterdam aanleiding om de vraag te bespreken, wat onze Kerkeraden en inzonderheid onze Diaconen des Woords kunnen doen om de begeerte tot het predikambit op te wekken. Gelukkig is dit jaar het aantal nieuw aangekomen studenten in de Theologie en te Kampen en te Amsterdam wederom niet onbelangrijk gestegen, maar hoe verblijdend deze vooruitgang is, toch is het goed, dat dit ernstige vraagstuk de aandacht onzer Kerken blijft trekken, want voldeende voor de behoefte is het aantal der studenten niet, en de Kerken zouden verarmen, wanneer de bediening des Woords ontbreken bleef. Niet ten onrechte wees de referent er op, en ook in het debat werd hierop de nadruk gelegd, dat de predikanten zelf veel er toe bij kunnen dragen, om de begeerte tot het predikambit op te wekken, door niet te veel te klagen over allerlei nood, maar meer te wijzen op de heerlijkheid van de bediening hun toevertrouwd.

Over de actuele quaestie van het Gereformeerde Kerkblad hield Dr. Huisman een betoog, waarin deze bevestigde voorvechter van de gezangen, een pleidooi voorde voor de invoering van meerdere zuiver-Schriftuurlijke Nieuw-Testamentische gezangen in onze eredienst. Geheel duidelijk is de bedoeling van deze uitdrukking ons niet. In stelling II wordt geponeerd, dat de gemeente des Nieuwen Testaments vrij is haar eigen Kerklied te scheppen. Zulk een vrij geschapen lied nu kan moeilijk een «Schriftuurlijk Nieuw-Testamentisch gezang» genoemd worden, vooral niet wanneer men het coördineert met de «Oud-Testamentische psalmen», want dan denkt ieder aan gezangen, die als zoodanig in het Nieuwe Testament gevonden worden, maar niet aan een gedicht door een of anderen Christendichter vervaardigd. De benaming «Christelijke gezangen» zou hier juist zijn geweest en tot minder misverstand aanleiding geven. Voorts, al zijn we dankbaar, dat Dr. Huisman uitdrukkelijk uitsprak, dat hij de Oud-Testamentische psalmen den voorrang in het kerklied wilde laten behouden, schijnt het ons toch niet onbedenklijk, dat hij van een Goddelijke ordinantie om de psalmen in den eredienst op te nemen blijkbaar niet weten wil en het gebruik van de Psalmen alleen «wenschelek» keurt. Dat een uitdrukkelijk Goddelijk bevel om bij den Nieuw-Testamentischen eredienst de Oud-Testamentische psalmen voor een deel of geheel te gebruiken, ontbreekt, is natuurlijk volkomen juist, maar zulk een uitdrukkelijk Goddelijk bevel is er evenmin om kinderen te doopen of den rustdag op Zondag in plaats van op Zaterdag te houden. Dieper op deze quaestie thans ingaan, zullen we niet. Onze bedoeling was alleen, een enkele kantteekening te maken, waaruit onze belangstelling blijkt. Het laatste referaat van Dr. Gerber liep over het herderlijk opzicht over de gemobiliseerde leden onzer Kerken. Ook dit referaat bevatte uitnemende praktische wenken, waarvan degenen, die tot dit opzicht geroepen zijn, proft kunnen trekken en waarop we daarom gaarne de aandacht vestigen. Of het daarom gewenscht is, voor de bearbeiding der soldaten aparte Dienaren des Woords aan te stellen (de uitdrukking «ordenen», in de stellingen gebruikt, schijnt ons minder gelukkig gekozen) en daartoe Art. 7 en 61 onzer Kerkenorde aan te vullen, is een vraag, die we niet voetstoots bevestigend zouden kunnen beantwoorden. Het geval van Dr. Jansen, predikant bij de Christelijke Gereformeerde Kerk te Leiden, die door zijn gemeente uit den dienst ontslagen werd, omdat zijn dienst als veldprediker hem te veel in beslag nam, toont wel, hoe groote moeilijkheden zich hier kunnen voordoen. Maar de gansch excep-

tioneele omstandigheden, waarin we thans verkeeren, nu heel ons leger gemobiliseerd is, kunnen geen maatstaf zijn voor hetgeen hierbij als regel behoort te worden gesteld. We hopen echter later op dit vraagstuk terug te komen.

Bededag.

De Standaard maakte onlangs de juiste opmerking, dat wanneer in dezen wereldoorlog plotseling het oorlogsgevaar ook ons land bedreigde en met het oog daarop het houden van een bededag door alle Kerken in ons gehele land wenschelek werd geacht, dit voor onze Kerken wellicht moeilijkheid zou kunnen opleveren, daar het uitschrijven van zulk een bededag door de Generale Synode is opgedragen niet aan bepaalde deputaten, maar aan de Classis 's Gravenhage. Zulk een Classis nu komt alleen om de drie maanden saam, en zelfs al zou met het oog op het belang der zaak een buitengewone vergadering der Classis belegd worden, dan zou hiermede toch zooveel tijd verloren gaan, dat het uitschrijven van den bededag daardoor te laat kwam.

Nu hebben onze Synoden, toen ze deze opdracht aan de Classis 's Gravenhage gaven, wel niet gedacht aan zulke ernstige tijdsomstandigheden, die thans ook voor Nederland zijn aangebroken. En de Synode van 's Gravenhage, die dit besluit van haar voorganger eenvoudig hernieuwde, heeft blijkbaar niet genoeg aandacht aan dit vraagstuk geschonken. Te wachten totdat de volgende Synode, die eerst over een jaar weer vergaderen zal, hiervoor maatregelen genomen heeft, zou te lang duren; te meer daar niemand vooruit voorspellen kan, wat in dit jaar ons vaderland te wachten staat.

Zou het daarom onder de gegeven omstandigheden niet de beste uitweg zijn, dat de Classis 's Gravenhage uit haar midden enkele deputaten benoemde en aan dezen volmacht gaf, om wanneer een dergelijk urgent gevaar zich metterdaad voordeed, waarbij op de samenkomst der Classis niet gewacht kon worden, uit haar naam een bededag voor al onze Kerken uit te schrijven?

Tevens zou het wel gewenscht wezen, dat de namen of het adres dezer deputaten dan medegedeeld werden aan deputaten voor de correspondentie met de Overheid, opdat, wanneer de Regeering tot het houden van zulk een bededag de Kerken wilde uitnoodigen en zij zich daartoe tot genoemde deputaten richtte, dezen terstond dit verzoek zouden kunnen doorzenden.

We hopen natuurlijk van harte, dat een dergelijk urgent gevaar zich voor ons vaderland niet zal voordoen, maar het is, vooral om het hoog belang van de zaak, die het hier geldt, toch beter bijtijds maatregelen te nemen, opdat onze Kerken, wanneer zulk een verzoek van de Regeering kwam, of een plotseling opkomend gevaar, daarmede niet te laat zouden komen.

Onze Studenten.

Op het Evangelisatiecongres te Rotterdam heeft Dr. Harrenstein, toen hij sprak over den Evangelisatiearbeid onder studenten, er op gewezen, dat er ook onder de Gereformeerde studenten gevaar voor afzakking bestaat. Wel was dit met het meereendeel volgens hem niet het geval, maar men ontdekte toch symptomen, die het ergste deden vrezen. Scepticisme was aan de orde van den dag. De arbeid van de Kerk en van de Dienaren des Woords werd hoogst onbevredigend geacht; critiek op de preekwijze en op menig ander feit werd luide geuit. En hij eindigde met open en rond te zeggen, opdat ieder het hooren zou, dat het hoog tijd was, dat men zijn aandacht wijden ging aan het verontrustende verschijnsel, dat vele van onze Gereformeerde studenten gevaar liepen straks voorwerpen van Evangelisatiearbeid te moeten worden.

Nu was deze ernstige waarschuwing, blijkens de nadere toelichting, die Dr. Harrenstein bij het mondeling debat gaf, niet in de eerste plaats bedoeld met het oog op de studenten, die aan de Vrije Universiteit studeerden. Hij verklaarde toch, dat deze afzakking vooral voorkwam bij de groote groep van hen, die niet aan de Vrije Universiteit en aan de Theologische School studeerden.

Toch heeft deze klacht, naar het schijnt, aanleiding gegeven tot het gerucht alsof onder de studenten aan onze Hoogeschool zulk een afzakking in sterke mate te bespeuren viel. Men meende blijkbaar, dat Dr. Harrenstein, die zelf aan de Vrije Universiteit studeerde en den band met de studentenwereld sterk aanhield, hier sprak uit ervaring in deze studentenwereld opgedaan. Waarbij men vergat, dat Dr. Harrenstein, die een der leiders is van de Christelijke Studentenvereniging, met Gereformeerde studenten uit alle kringen in aanraking komt.

Het was daarom wel goed, dat Prof. Bayneke aan den maaltijd, die op den Universiteitsdag te Rotterdam gegeven werd, verklaren kwam, dat de ernst van de studie en de levenswandel der studenten aan onze Hoogeschool juist in de laatste jaren zooveel verbeterd was. Een oordeel, dat zeker door alle Hoogleraren zal onderschreven worden. Ook een der studenten zelf komt in het *Friesche Kerkblad* tegen dit gerucht op. Hij schrijft:

Nu de beschuldiging, door Dr. Harrenstein op het Congres voor Geref. Evangelisatie tegen de Geref. Studenten uitgesproken, zich zoo langzamerhand overal schijnt te verbreiden, wordt het hoog tijd hier openlijk tegen op te komen.

De studentenmaatschappij vormt een van de buitenwereld enigzins afgesloten geheel, waardoor het niet studenten vaak moeilijk valt, een oordeel over haar uit te spreken. Dit wordt weer bewaarheid door de beschuldiging van Dr. Harrenstein, dat de Geref. studenten afzakken en een ondoelmatig object voor Evangelisatie zijn. Het blijkt dat Dr. Harrenstein in 't geheel niet meer op de hoogte is van den tegenwoordigen geestestoestand der studenten, maar rekent met de gewoonten, welke een tiental jaren geleden in zwang waren.

Het feit toch, dat, toen voor eenige maanden een der studenten zich aan losbandig leven overgaf, bijna al zijne medestudenten openlijk daartegen protesteerden, getuigt m.i. nu juist niet van afzakken, en zoo zou het ook ten eerste bevreemdigen kunnen wekken, wanneer personen, die een groot gedeelte van hunnen tijd aan de Evangelisatie in de Amsterdamsche achterbuurten wijden, zelf tot voorwerp dier Evangelisatie gemaakt werden.

Verder moet ik te mogen wijzen op het getuigenis van onze professoren. Den 6en Juli, op den Universiteitsdag, heeft Prof. Dr. Bayneke bij het diner met kracht geprotesteerd tegen bovengenoemde beschuldiging, en verklaard, dat de toestand, zooveel zedelijk als religieus, gunstiger aanblik heeft dan tien jaren terug.

Het was allerminst mijn bedoeling, hier een opsomming te geven van onze goede werken. Daarvoor is er ook bij ons te veel zonde.

Maar toch scheen het me noodzakelijk, de waarheid ook hierin bekend te maken, opdat er geen verwijdering ontsta tusschen de gemeenten en hunne toekomstige predikanten. Geen afzakken is er onder onze studenten, maar veelal wordt bij velen een heerlijk geloofs-idealisme gevonden, en een zich met ernst voorbereiden voor de taak, die hun wacht.

U, Mijheer de Redacteur, dank ik voor de verleende plaatsruimte.

v. d. W.

S.

De Dageraad.

Wanneer men weten wil, hoe in de kringen van de vrijdenkers over God en godsdienst gedacht wordt, dan behoort men slechts *De Dageraad* in te zien; een weekblad, dat heet geschreven te worden «tot zedelijke en verstandelijke ontwikkeling van den mensch».

Dat van de zedelijke ontwikkeling niet veel in dit blad te bespeuren valt, spreekt wel van zelf, maar hoe de redactie meent de verstandelijke ontwikkeling van haar lezers te moeten bevorderen, blijkt wel uit een artikel over de toekomst van den godsdienst, door haar als hoofdartikel opgenomen. Eigenlijk zou dit artikel moeten heeten: over den oorsprong van den godsdienst; onder den schijn van groote wetenschappelijkheid worden hier de meest versleten en wel door geen enkel diepen denker meer aanvaarde theorieën weder opgedischt, zoodat dat het geloof aan God en een bovenmenselijke wereld bij den primitieven mensch ontstaan zou zijn uit vrees voor buitengewoon aangrijpende natuurverschijnselen, door de priesters stelselmatig om zijn aangekweekt uit eigenbelang en door de politieke machthebbers nu nog zou begunstigd worden om de volksmassa er onder te houden.

In welken toon zulk een blad geschreven is, dat dan nog zegt, in tegenstelling met de aanhangers van het kerkgeloof, voor «wetenschap en beschaving» als de groote levensfactoren der menscheid op te komen, moge het volgende citaat uit genoemd artikel aantoonen:

De politieke machthebbers zouden geen belang hebben bij het instandhouden der geloofs-systemen, indien zij niet doordrongen waren van de waarheid der stelling, dat de godsdiensten de hersenen der menschen verlammen. Hoe hersenverlammerend een godsdienst werkt, hoe beter voldoet hij, uit hun standpunt gereed, als breidel voor het volk, hoe nuttiger achten zij hem in de praktijk.

Twee hoofdgelden vindt men daarom terug in iederen godsdienst.

Het eerste gebod luidt: *Bid opdat uw denkvermogen zal verlammen.*

Het tweede gebod is: *Geef den keizer wat des keizers is en God wat Gods toekomt.*

Wanneer de menschen den keizer, God en hunne trawanten alles gegeven hebben waarop zij aanspraak meenen te mogen maken, dan zullen zij voor zichzelf dunne, spoeling overhouden, maar zij mogen zich desverkiezende troosten met een loon dat groot zal zijn, wanneer de wormen zich zullen vergasten aan hun afgebeeld lichaam....

In een volgend artikel wordt onder het opschrift: «Als ik God was» door een onderwijzer der openbare school, die geroepen is, gelijk hij zelf schrijft, om den kinderen christelijke en maatschappelijke deugden in te pompen, het volgende geschreven:

Zoo ik God was... ik schudde de ouderlingen, die Zondags met een uitgestreken facie naar de preek van domine luisteren, eens flink door elkaar, ranselde hen met mijn zweep (Jesus had dezen tocht immers bij zich, toen hij den tempel bezocht!) duchtig af en zou hun op de eerste plaats leeren: mensch te zijn, en niet steeds Heere. Heere te roepen, want groter schuldheer voor a.m.e.n. bestaat er niet.

Wanneer ik God was, zou ik ze aan den lijve laten voelen, wat 't zeggen wil: gebrek te hebben. Ik zou dezen onbarmhartigen vertellen, dat ze zich niet mogen verrijken met het penningstuk der weduwen en weeten — vooral de vrome huisjemakers!

Maar het ergste is wel, dat de redactie in een polemiek met *De Razijn*, over teksten in den Bijbel die schijnbaar met elkander in strijd zijn, omdat de eene de onzichtbaarheid Gods leert en de andere verhaalt dat God zichtbaar aan menschen verscheenen is, de volgende godslasterlijke taal durft schrijven:

«Het gaat er niet om of het «gasvormig» Wirbeltier» God, van zijn onzichtbaren aggregaatvorm «gas» kan overgaan tot zijn zichtbaren aggregaatvorm «menschelek» of «dierlijke gestalte» en het laat ons volkomen knard, welke streek hij wil uithalen....»

Maar de rest is van dien aard, dat we ons blad niet een profanie Wat we doen zien, w cultuur is.

ons blad niet een profanie Wat we doen zien, w cultuur is.

Voor

In hartelijk Vinkenvee

Dr. J.

1. Dr. F. Openingswoord gemeene dagsschool, Juli 1916.

Het is go ningswoord in daardoor best ruimer kring werking zal d

De nuttige Allerleest 't het doel van spraken. De h ons Gereform te drukken, niet bepaald. En al zijn de deel dezer ve wanneer door als deze Arn wordt: «De Zo van de kenn houden of te

Maar dan c ningswoord h vermoeden, e op het proble zich algemeen de harmonie schen «voort waarbij dan o dit probleem men, noch d te draaien, t anderen zulk doen onderga Voor hen, die met h't «in ondienstag da onze belijden lieren slechts gelukt, aan «duidelijk uite schier in elke

Daarbij get blik op het l hij gerien h kerken thans is, waartegen mysticisme ni van zijn was uitsprekt. O het eerste al een ziektever te qualificeer die religio a nische samen ieder het zijs En eindelijk druk vaatele de methode, i wijs der Zon kinderen van maken en v

Uiteraard i Openingswoor al het ander al dat ander haald. Omtre dat «JACH» den geest he ARNHEM 206 dicant «voork kan. Wat hij p. 14 dus saa

«Ook op t wicht te zijn kind. Alleen d des kinds is, het hart te l hier weer S Leeren moet niet anders. I om tot bewe niet door t niet elk oop hoc MANNE ring KWASSE dienst van G het leven der

Ik moet u tot deze kor aan Zondags de methode gelezen en te gestelde vra schen hoofd moed in de i in druk vast anderen dan zijn verbonde

Bij den he HIER zijn, 2 boekje, exam 2. ONDERL — J. N. Voo De negen gebonden ho geheel nieuw jaren geplaat noerft uitgeg voor deze ut

In het beg bij dezen I stovex: «Va vraagd naar in Ziekenhuu ken, op Jun hij aan dat g meende te k Toen ik di koppeling v eenzame kra verenigingen Mijn bekend gen is wel Ik er toch Ruthuizen e elkaar passe De hoofd zaak nog m kruis», met toch, zooda ging», dan